

Navoiy gulshani

“АЗАЛ ҲАМ СЕН, АБАД ҲАМ СЕН...”

Бекова Назора Жўраевна,

*Ўзбек тили ва адабиёти кафедраси доценти,
филология фанлари доктори (DSc)*

Асмои хусна - Оллоҳ таолонинг гўзал исмлариدير. Бу ҳақда Қуръони каримнинг бир қанча оятларида хабар берилган. «Аъроф» сурасининг 180-оятда шундай дейилади: «Оллоҳнинг гўзал исмлари бордир. Бас, Уни ўша исмлар билан чорланг (ёд этинглар). Оллоҳ деб чорлангиз ёки Раҳмон деб чорлангиз, қандай чорласангизда (жоиздир). Зеро, У зотнинг гўзал исмлари бордир» [5, 107].

Ҳақнинг исм ва сифатлари чексиздир. Алишер Навоий ҳам ҳар бир ҳамд ғазалида Оллоҳнинг исм ва сифатларини тўлиқ санаб тугатиб бўлмаслигига ишора қилади. Чунки Ҳақни билиб бўлмайди.

Ваҳдат ул-вужуд таълимотининг асосий масаласи зот-сифат ва Аллоҳ–Олам муносабатидир. Алишер Навоийнинг ҳамд ғазаллари ваҳдат ул-вужуд таълимоти асосида талқин этилган. Ваҳдат ул-вужуд таълимоти орқали эса Инсон Аллоҳнинг буюклигини ва ўзининг ожизлигини идрок этади. Улуғ шоир баъзи ҳамд ғазалларида яширин ширкдан ҳақиқий тавҳидга эришишни, баъзиларида эса махлуқотга Ҳақнинг тажаллийлари сифатида раҳму шафқат билан муомала қилиш ва исму сифатларнинг мазҳари бўлган борлиқни, табиатни ўрганиш воситасида Аллоҳнинг мислсиз куч-қудратини ҳис қилиш, рухий-маънавий риёзат туфайли илоҳий сифатларга эга бўлиш каби ғояларни илгари суради.

Нақшбанд ҳазратлари айтганидек: «Тавҳид сиррига етса бўлур, маърифатнинг сиррига етиб бўлмас»[3, 264].

Оллоҳнинг биру борлигига, яккаю ёлғизлигига, азалий ва абадийлигига иймон келтириш тавҳиддир. Шунинг учун "Аллоҳнинг 99 исми бор", "Аллоҳнинг 1001 исми бор" деган фикрларни нисбий ҳукм сифатида қабул қилиш керак. Шунинг учун улуғ шоир ҳайрат мақоми ҳамдларида Оллоҳга ҳамд айта олмай, исм ва сифатларининг беҳад кўплигини кўриб, ҳайронликдан тили "гунгу лол" қолганлигидан ҳайратланади.

Демак, асмои хуснани ҳар ким ўз маърифий-руҳий даражасига кўра идрок этади. Руҳий-маънавий даража юксалиб борган сайин, киши Оллоҳнинг янги-янги исм ва сифатларини англайди. Қуръони каримда "асмои хусна"нинг мухтасар рўйхати ҳам мавжуд: ар-Раҳмон, ар-Раҳим, ал-Малик, ал-Қуддус, ал-Салим, ал-Мўъмин, ал-Азиз, ал-Холиқ, ал-Мусаввир [5, 406]. Асмои хусна пайғамбарлар томонидан кўйилган. "Исми Жалолни Одам алайҳиссалом, қавий, Азиз ва Маннонни Идрис алайҳиссалом кашф айлаганмиш", – дейилади "Тасаввуф сабоқлари" китобида [6, 109].

Ўрни келганда таъкидлаш жоизки, Биогеометрия соҳасидаги бу фанни ривожлантирувчи патентларни ишлаб чиққан машҳур олим, Шведсария университети доктори Ибраҳим Карим буюк бир кашфиёт қилди. Аллоҳ таолонинг гўзал исмларида буюк бир куч, қувват борлигини аниқлади. Улар инсон организмидаги кўзга кўринмас жараён орқали жудаям кўп касалликларни даволайди. У шуни кашф этдики, Аллоҳ таолонинг гўзал исмларида ҳар бири шундай кучга эгаки у инсон танасида иммун тизимини маълум бир аъзода янада яхшироқ ишлашга мажбур қилади. У резонанс – илми воситасида Аллоҳ таолонинг гўзал исмларида бирини тилга олиш биланок инсон организмида энергик оқимларни ҳаракатланишини яхшиланишини аниқлади. 3 йил машаққат ила тадқиқот қилиш натижасида у қуйидаги хулосага келди:

1. Қулоқ касалликлари учун

السَّمِيعِ Ас-Самииъ (ҳар бир нарсани эшитувчи) –211 марта.

2. Умуртқа поғоналари касаллиги

الْجَبَّارِ Ал-Жаббаар (олий қадар, улуғ, Унинг олдида ўзгалар ўзини хор тутади)

3. Соч касалликлари учун

- البَدِيْعُ Ал- Бадийъ (ўхшаши йўк нарсаларни келтирувчи) –117 марта.
4.Аъзолар мушаклари.
القوي Ал-Қовий (қувватли Зот) –147 марта.
5.Юрак мушаклари касалликлари
الرَّزَّاقُ Ар-Роззаак (кўплаб ризқ берувчи) –339 марта.
6.Артерия ва венадаги касалликлар
الجَبَّارُ Ал-Жаббаар (олий қадар, улуғ, Унинг олдида ўзгалар ўзини ҳор тутуди) –237 марта.
7.Бурун бўшлиғидаги касалликлар.
اللَطِيفُ Ал-Латиф (ўта лутф кўрсатувчи. Барча нарсаларнинг нозик ва дақиқ жойларигача билувчи) – 16 марта.
الغني Ал-Ғоний (Беҳожат. Унинг ҳеч ким ва ҳеч нарсага ҳожати тушмайди) – 1091 марта.
الرَّحِيمُ Ар-Роҳийм (латиф нематларни берувчи,қиёмат куни фақат мўминларга раҳм қилувчи) – 289 марта
8.Суяк касалликлари.
النَّافِعُ Ан-Наафиъ (манфаат берувчи) – 232 марта.
9.Тизза-бўғин касалликлари
الرَّءُوفُ Ар-Роууф (ўта шафқатли ва меҳрибон) 318 марта.
10.Юрак артерияси касалликлари
الْوَهَّابُ Ал-Ваҳхааб (кўплаб неъматларни беҳисоб берувчи зот)
11.Асаб касалликлари
المُغْنِيُ Ал-Муғний (ҳожатларни раво қилувчи) 1131 марта.
12. Бош касалликлари
الغني Ал-Ғоний (Беҳожат. Унинг ҳеч ким ва ҳеч нарсага ҳожати тушмайди) – 1091 марта.
13.Кўз касалликлари
النُّورُ Ан-Нуур (осмонлар ва ерни ёритувчи) – 287 марта.
البَصِيرُ Ал-Басийр (ҳар бир нарсани кўрувчи) – 333 марта.
الْوَهَّابُ Ал-Ваҳхааб (кўплаб неъматларни беҳисоб берувчи зот) 45март
14. Қалқонсимон без касаллиги
الجَبَّارُ Ал-Жаббаар (олий қадар, улуғ, Унинг олдида ўзгалар ўзини ҳор тутуди) – 237 марта.
15. Ошқозон касалликлари
الرَّزَّاقُ Ар-Роззаак (кўплаб ризқ берувчи) – 379 марта.
16. Буйрак касаллиги
الْحَيُّ Ал-Ҳай (азалий ва абадий барҳаёт) 49 марта.
17. Ичак касалликлари
الصَّبُّورُ Ас- Собуур (ўта сабрли) 329 марта.
18. Ошқозон ости беши (қанд) касалликлари
النَّارِيُّ Ал-Баари (йўқдан бор қилувчи) 245 марта.
19. Бачадон ва бефарзандлик касалликлари.
الْخَالِقُ Ал-Хоолик (Яратувчи) 762 марта
20. Ревматизм (бод)
المُهَيِّمُنُ Ал-Муҳаймин (назорат қилувчи) 176 марта.
21.Буқоқ беши
القوي Ал-Қовий (қувватли Зот) –147 марта.
22. Кўз-нерв касалликлари
الظَّاهِرُ Аз-Зоҳир (борлиги очиқ-ойдин) 1137 марта.
23.Юқори қон босими
الْحَافِضُ Ал-Хофиз (Пасайтирувчи) 1512 марта.
24. Бел касалликлари
الرَّافِعُ Ар-Роофиъ (Кўтарувчи) 283 марта.
25. Кўз капеляр касалликлари
المُنْتَعَالِيُ Ал-Мутааълий (нуқсонлардан пок зот) 572 марта.
26. Ҳалқали ичак касаллиги
الرَّءُوفُ Ар-Роууф (ўта меҳрибон) 318 марта.
27. Жигар касалликлари
النَّافِعُ Ан-Наафиъ (наф берувчи) 232 марта.
28.Простатит касаллиги
الرَّشِيدُ Ар- Рошийд (тўғри йўлга йўлловчи) 545 марта.

29. Аёл кишининг жинсий аъсосидаги ўсма киста (жировик, липома)

النَّافِعِ Ан-Наафиъ (наф берувчи) 232 марта.

30. Сийдик пуфаги (қовук) касалиги

الهَيَّادِي -Ҳаадий (ҳидоят қилувчи) 51 марта.

31. Гуддасимон (Шишкавидная железа) без

الهَيَّادِي -Ҳаадий (ҳидоят қилувчи) 51 марта.

32. Ўпка касалликлари

الرَّزَّاقُ Ар-Роззақ (кўплаб ризқ берувчи) –339 марта.

Аллоҳнинг исм ва сифатларини айтиб, уни зикр этишнинг хосияти ҳақида шундай қудсий ҳадис бор: «Эй, одам боласи! Сен ғайримни унутган бир қиёфада Мени зикр этки, Мен ҳам сендаги хижобни қолдирмоқ сувратила сени зикр этаман. Қалбингла зикр этсанг, сени ликом (Аллоҳга етишиш) ила зикр этаман» [2, 35]. Шунинг учун ҳам Алишер Навоий деярли ҳар бир ҳамд ғазалининг мақтаида Оллоҳ ҳамдини фақат тилда юзаки мақташни эмас, балки Уни бевосита таниш иштиёқидан туғилган кўнгил зикрини, сидқидил имонни улуғлайди ва «ҳамд боғи»да «булбулигўё каби нағмасарой» бўлишни орзу қилади. Шоир мазкур йўналишдаги ғазалларда ҳам Қуръони Карим ғояларига ишора қилади. **Фикримизнинг далили сифатида шундай ғазаллардан бирини таҳлил қиламиз:**

Не сунъунгдан ажаб юз минг жаҳон бўлмоқ яна пайдо,

Не мулкунгга халал юз минг жаҳондек бўлса нопаидо.

Не поёни жалолу кибриёдурким тафовут йўқ,

Агар юз минг жаҳондек бўлса нопаидо ва ё пайдо [4, 8].

Шоирнинг фикрича, Оллоҳ яна юз минг жаҳонни яратишга кодир. Унинг хазинаси шу қадар бемислу беҳисобки, юз минг жаҳон йўқолса, пинҳон бўлса ҳам, унинг мулкига халал бермайди. Мазкур байтда Ҳақнинг мўъжизавий яратувчанлик қудрати ва Ал-Фонийй (жуда бадавлат ва ҳар кимсадан мустағи), Ал-Бадиъ (мислсиз нарсаларни яратувчи), Малик ул-мулк (мулкнинг абадий соҳиби), Ал-Барр (Эҳсон этувчи), Зул жалали вал икром (жалолу кибриё, буюклик, фазлу карам соҳиби) каби сифатлари улуғланган.

Иккинчи байтда эса Қуръоний ғоя тафсир қилинган («Жосия» сураси 27-ояти): «Ва лахул кибриёу фис самовоти вал арз. Вал хувал азизул ҳақим» [1, 537]. Худонинг жалол сифати эса «Раҳмон» сураси 78-оятда берилган: «Ва ябко важху раббика зулжалоли вал икром».

Азал ҳам сен, абад ҳам сен, не аввал бирла охирким,

Анга йўқ ибтидо пайдо, мунга йўқ интиҳо пайдо.

Парвардигори каримнинг айни сифатлари “Ҳадид” сурасининг 3-оятда келган: “Хувал аввалу вал охиру ваз зохиру вал ботин. Ва хува бикулли шайъин алийм”.

Қуръоннинг ўзбек тилидаги мазмунини берган Алоуддин Мансур ўша ояти каримани қуйидагича шарҳлайди: «Ушбу ояти каримада ҳар бир мўмин Оллоҳ таолонинг бор ва бирлигига имон келтириш билан бирга эътиқод қилиши лозим бўлган тўрт илоҳий сифати баён этилди: Оллоҳ аввалдир, яъни У азалий зот бўлиб, Ундан аввал бирон замон ўтган эмас; Оллоҳ охирдир, яъни у абадий-мангу зот бўлиб, барча нарса йўқ бўлур, лекин унинг интиҳоси йўқдир, Оллоҳ зоҳирдир, яъни коинотдаги ҳар бир нарса Унинг борлигига очиқ-зоҳир далолат қилиб туради; Оллоҳ ботин-махфийдир, яъни Унинг зотини кўз билан идрок этиб бўлмас ва Унинг моҳият-ҳақиқатига ақл билан етиб бўлмас». Алишер Навоий "Ғаройиб ус-сиғар" девонининг 5, "Наводир уш-шабоб"нинг 3-, 4-, 364-ғазаллари ҳам Оллоҳнинг ана ўша сифатлари таърифига бағишлангандир.

Бу орқали шоир Оллоҳнинг ҳамиша тирик ва абадийлигини таъкидлаган. Ҳақнинг бу улуг сифатлари ҳақида эса «Бақара» (255-оят), «Фурқон» (58-оят), «Қасас» (88-оят), «Ар-раҳмон» (27-оят), «Тоҳо» (7-8-оят), «Наҳл» (19, 23-оят), «Ҳашр» (22-24-оят) сураларида ҳам гувоҳлик берилган.

Фалак ҳам ожиз, ахтар ҳам забун сайру сукун ичра

Ки сендиндур не бўлса анжуму афлок аро пайдо.

Бутун «анжуму афлок» Ҳақнинг қонуниятига бўйсунди ва у белгилаган қатъий чегара доирасида ҳаракат қилади. «Худонинг қудрати олдида фалак ҳам», «ахтар ҳам забун», - дейиш орқали шоир осмон жисмлари сиру синоати ва уларнинг ҳаракат чегараси, яратилиш сабабларига ҳам ишора қилган. «Фуссилат» (53-оят), «Ваз-зориёт» (20-21-оят), «Наҳл» (12, 16-оят), «Раҳмон» (6-оят), «Анъон» (97-оят), «Аъроф» (54-оят), «Ҳаж» (18-оят), «Соффот» (88-оят), «Тур» (49-оят), «Воқеа» (75-оят), «Мурсалот» (8-оят), «Таквир» (2-оят), «Анбиё» (33-оят), «Ёсин» (40-оят) оятларида эса Ҳақнинг сиру синоати ишончли далиллар орқали асосланган. Шоир бу асослар орқали Оллоҳнинг Ан-Нур (оламларни нурлантирувчи), Ал-Муҳсий (зарралардан курраларга қадар ҳар нарсанинг ҳисобини билгувчи), Ал-Ҳолик (коинотни яратувчи ва бор этувчи) сифатларига ҳам ишора қилган.

Нечаким баҳр ила кон бўлса сендин тарбият етмай,

Эмастур мумкин ўлмоқ дурру лаъли бебаҳо пайдо.

«Баҳр»даги бебаҳо «дурру лаъли»–барча-барчаси Ҳақнинг беқиёс кудрати ва санъаткорлигидан далолат беради.

Дарё, денгиз, унинг бағридаги дафиналар ва улар фақат Оллоҳнинг кудратига бўйсунуши ҳақида Илоҳий китоб ўз ояти карималарида гувоҳлик беради: «Бақара» (20, 106, 109, 148, 259, 284-оят), «Оли имрон» (26, 28, 189-оят), «Нисо» (133, 149-оят), «Моида» (17, 19, 40, 120-оят), «Анъом» (17, 37, 65-оят), «Анфол» (41-оят), «Тавба» (39-оят), «Худ» (4-оят), «Наҳл» (45-оят), «Фурқон» (54-оят), «Анкабут» (20-оят), «Рум» (54-оят), «Фотир» (1, 2-оят), «Ёсин» (81-оят), «Шўро» (9, 19, 50-оят), «Ахкоф» (33-оят), «Фатҳ» (21-оят), «Мулк» (1-оят), «Маориж» (40-оят), «Қиёмат» (4, 40-оят), «Мурсалот» (23-оят), «Торик» (8-оят).

Чу баҳри раҳматинг мавж урса, пайдо бўлмағай хасча,

Неча журм аҳлидинким бўлса юз кўҳи хато пайдо.

Оллоҳнинг қаҳру лутфининг сири фақат ўзигагина аён. Бизнинг наздимизда гуноҳкор бўлган кишини У ўз раҳматига олиши мумкин ва акчсинча умрини тоат-ибодат билан ўтказганлар Унинг қаҳридан эмин бўлолмаслиги мумкин. Чунки исломий ақидага кўра, Аллоҳ таолонинг илми, кудрати, иродаси, эшитиши, кўриши ва Унинг гапи махлуқотларининг сифатларига ўхшамайди ва ҳар бир мусулмон бунга эътиқод қилиши керак. Шоирнинг фикрича ҳам, Оллоҳнинг назаридан ҳеч нарса пинҳон қолмайди, У ҳамма нарсани билгувчидир. Мазкур байт орқали Оллоҳнинг Ал-Алим (барча нарсани билгувчи), Басир (ҳамма нарсани кўрувчи), Сомеъ (ҳамма нарса эшитувчи) каби сифатлари мадҳ этилган. Унинг бу сифатлари эса Қуръони Каримнинг қуйидаги оятларида васф этилган.

Аллоҳ ҳамма нарсани билгувчи: «Бақара» (29, 33, 231, 255, 282-оят), «Оли имрон» (29-оят), «Моида» (7, 99-оят), «Анъом» (3, 73-оят), Худ (5-оят), Раъд (8, 10-оят), Мўминун (92-оят), “Қасас” (69-оят), “Анкабут” (45, 52-оят). Оллоҳ ҳамма нарсани кўрувчи (Басир): «Бақара» (96, 110, 233, 237-оят), “Оли имрон” (15, 20-оят), “Нисо” (58, 134-оят), “Ал-Исро” (1, 17, 30, 96-оят), “Ҳаж” (61, 75-оят), “Сабаъ” (11-оят), “Фотир” (31, 45-оят), “Ғофир” (20, 44, 56-оят), “Ҳадид” (4-оят), «Мужодала» (1-оят), «Мулк» (19-оят), “Иншиқоқ” (15-оят).

Аллоҳ ҳамма нарса эшитувчи (Сомеъ): «Бақара» (127, 137, 181, 224, 227, 244, 256-оят), “Оли имрон” (34, 35, 38, 121-оят), “Нисо” (58, 134, 148-оят), “Анъом” (13, 115-оят), “Аъроф” (200-оят), “Анфол” (61-оят), “Фуссилот” (36-оят), “Мужоқала” (1-оят).

Навоийнинг тилин шукрунгга гўё айлаким, бўлғай

Анга ҳамдинг гулистонида ҳар дам юз наво пайдо.

Шоир мақтада сидқидил иймонни, банданинг чин кўнгилдан қилган зикрини улуғлайди ва Унинг «ҳамди гулистонида» «ҳардам юз наво пайдо» билишини истайди, яъни Ҳақнинг исм ва сифатларини қалбан ҳис қилиб, илҳому завқ ила Уни таниш руҳан юксалишнинг асоси эканлигини таъкидлайди.

Кўринадики, бу ғазалда Оллоҳнинг бир нечта исм ва сифатлари улуғланган. Ғазалда ифодаланган ғоянинг асосий илдизи эса Қуръони Карим, Ҳадиси шариф ва ақоиди исломиядир.

АДАБИЁТЛАР:

1. Ал-Қуронул Карим. Мадинаи Мунаввара: Мужаммаъ ал-малий Фаҳд ли тибоати мусҳафи Шариф, 1985.
2. Асма-и ҳусна. –Тошкент: Камалак, 1991.
3. Навоий Алишер. Мукамал асарлар тўплами. 20 томлик. 17-том.-Тошкент: Фан, 2001.
4. Навоий Алишер. МАТ. 20 томлик. 5-том.-Тошкент: Фан, 1990.
5. Қуръони Карим (таржима ва изоҳлар муаллифи Алоуддин Мансур). –Тошкент: Чўлпон, 1992.
6. Ҳаққул И. Тасаввуф сабоқлари. -Бухоро: Бухоро Давлат университети, 2000.